ÖTÜKEN

ZAMANIMIZ AVRUPA SİYÂSÎ TÂRİHİ

TÂRİH-İ SİYÂSÎ DERS NOTLARI 1929-1930-1931
4'ÜNCÜ, 5'İNCİ, 6'NCI TEDRİS SENELERİ

Yusuf Akçura

*

Birinci basımındaki
okuma, imla ve dizgi hatalarını düzelterek
açıklamalarla yayıma hazırlayan:
E. Kılınç

*

Metindeki bütün [..] içleriyle
(Haz. Notu) ile belirtilmiş dipnotlar
hazırlayana aittir.

ÖTÜKEN

YUSUF AKÇURA; 2 Aralık 1876'da Moskova'nın doğusundaki Ulyanovsk'ta (eski adıyla Simbir) dünyaya geldi. Kazan'a göç etmiş Kırım Türkleri'nden aristokrat bir ailenin mensubu idi. Babası çuha fabrikası sahibi fabrikatör Hasan Bey, annesi Yunusoğulları'ndan Bibi Kamer Banu Hanım idi. 2 yaşında iken babasını kaybetti ve annesi ile birlikte yedi yaşına gelmeden İstanbul'a göç ettiler. Annesi, İstanbul'da Dağıstanlı Osman Bey ile evlendi. Kuleli Askeri Lisesi'nde öğrenim gördükten sonra 1895 yılında Harbiye Mektebi'ne girdi. Okulun 2. sınıfında iken Türkçülük hareketlerine katılmaktan dolayı 45 gün ceza aldı. Erkân-ı Harbiye sınıfına ayrıldıktan sonra askeri mahkeme tarafından müebbet olarak Fizan'a sürgün edildi ve askerlikten uzaklaştırıldı. Fizan'a sürgün edilen diğer 83 kişi ile beraber 1899'da Trablusgarp'a ulaştı. Onları Fizan'a gönderecek yol parası bulunamadığından Trablusgarp'ta hapsedildiler. İttihat ve Terakki Partisi'nin girişimleri sonucu bir süre sonra şehir içinde serbest dolaşma izni aldı ve kendisine bazı resmi görevler verildi. Aynı yıl, kendisiyle birlikte sürgün edilmiş olan Ahmet Ferit Bey (Tek) ile Fransa'ya kaçtı. Paris'te üç yıl Siyasal Bilgiler Okulu'na devam etti. Türkçülük fikirleri hayatının bu döneminde olgunlaştı. Akçura, Essai sur l'histoire des institutions du Sultanat ottoman (Osmanlı Saltanatı Kurumları Tarihi Üzerine Deneme) adlı tezini vererek okuldan, üçüncülükle mezun oldu.

1903 yılında, İstanbul'a dönmesi yasak olduğu için amcasının yanına Kazan'a gitti ve dört yıl kaldı. Tarih, coğrafya ve Osmanlı Türk Edebiyatı öğretmenliği yaptı. Ahmet Rıza'nın çıkardığı *Şuray-ı Ümmet* ve *Meşveret* gazetelerinde imzasız yazıları yayımlandı. Kazan'da iken yazdığı ve onu Türk siyâsî hayatında meşhur eden *Üç Tarzı Siyaset* isimli dizi makalesi 1904 yılında Mısır'da yayımlanan "Türk" adlı gazetede çıktı. Türkçülük akımının manifestosu olarak kabul edilen bu 32 sayfalık makalesinde Akçura, Osmanlı İmparatorluğu'nun tekrar eski gücüne kavuşabilmesi için devletin resmî olarak benimseyebileceği muhtemel üç ana düşünceyi (Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük) tetkik etti. Akçura, İstanbul'a geldiği 1908'e kadar Kazan'da siyâsî ve kültürel faaliyetlerde bulundu. Türkçülük fikrini yaymak üzere "Kazan Muhbiri" adlı bir gazete çıkardı. Gaspıralı İsmail Bey, Alimerdan Bey, Abdürreşit Kadı İbrahimof gibi Türkçülerle birlikte 1905'te "Rusya Müslümanları İttifakı" adında bir parti kurdu. Kuzey Türkleri bu parti sayesinde ilk kez Rus meclisi Duma'ya temsilci gönderdi. Akçura, seçimler bitene kadar siyâsî propaganda yapmaması için hapiste tutuldu. 1907'de bu meclisin dağıtılması, Rusya'daki kaotik ortamı daha da belirsizleştirmiş ve Türklerin faaliyetleri ciddi anlamda sekteye uğramıştır. Tutuklanmak için arandığı sırada, Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet ilan edilmiş ve Akçura Rusya'daki işlerini tasfiye edip 1908 Ekim'inde İstanbul'a gelmiştir.

İstanbul'a geldikten sonra Darülfünun'da ve Mülkiye Mektebi'nde târih dersleri verdi. Bütün ısrarlara rağmen İttihat ve Terakki Partisi'ne girmedi. 25 Aralık 1908'de İstanbul'da, Ahmet Mithat, Emrullah Efendi, Necip Asım, Bursalı Fuat Raif, Feylesof Rıza Teyfik ve Ahmet Ferit (Tek) ile birlikte Türk Derneği'nin kurucuları arasında yer aldı. Bu derneğin kapatılmasından sonra, 18 Ağustos 1911'de *Türk Yurdu Derneği* kuruldu. Mehmet Emin (Yurdakul), Ahmet Hikmet, Ağaoğlu Ahmet, Hüseyinzade Ali Bey, Doktor Akil Muhtar Bey ile birlikte Yusuf Akçura da kurucular arasında yer aldı

ve derneğin yayın organı olan *Türk Yurdu* dergisini 17 yıl boyunca idare etti. Ayrıca 1912'de faaliyete başlayan *Türk Ocağı*'nın kuruluşunda da aktif rol aldı.

Yusuf Akçura, Rusya'daki Türklerin haklarını korumak için de siyâsî organizasyonlar tertipledi. "Rusya Mahkûmu Müslüman Türk-Tatarların Hukukunu Müdafaa Cemiyeti" adlı örgüt, 1916'da kuruldu. Çeşitli Avrupa ülkelerinde Rusya'daki Türklerin haklarını dile getiren konferanslar verdi. 1918 yılında Rusya'daki Türk esirleri kurtarmak için Hilâl-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay) temsilcisi olarak Rusya'ya gitti ve bir yıl kaldı.

1919 yılında yurda döndüğünde arkadaşı Ahmet Ferit (Tek) Bey'in kurduğu siyâsî bir parti olan *Milli Türk Fırkası*'na katıldı. Aynı yılın sonunda İngilizler tarafından tutuklandı. 1920'de hapisten çıkınca Ahmet Ferit Bey'in eşi Müfide Ferit'in kız kardeşi Selma Hanım ile evlendi ve Milli Mücadele'ye katılmak üzere Anadolu'ya geçti. Hariciye Vekâleti'nde (Dışişleri Bakanlığı) Genel Müdür olarak görev yaptı. 1923 yılında İstanbul mebusu seçilerek meclise girdi. 1925 yılında Ankara Hukuk Mektebi'nde siyâsî târih dersleri vermeye başladı. 1931 yılında *Türk Tarih Kurumu*'nun kuruluşunda görevlendirildi ve ertesi yıl kurumun başına getirildi. 1. Türk Tarih Kongresi'ni yönetti. 1933 Üniversite Reformu'ndan sonra İstanbul Üniversitesi'nde Siyâsî Tarih profesörü oldu.

Yusuf Akçura, Kars milletvekili iken 11 Mart 1935'te geçirdiği kalp krizi sonucunda İstanbul'da vefat etti; Edirnekapı Şehitliği'ne defnedildi.

Eserleri: *Ulûm ve Tarih* (Kazan 1906), *Üç Haziran Vak'a-yi Müessifesi* (Orenburg 1907), *Osmanlı Saltanatı Müessesatının Tarihine Ait Bir Tecrübe* (İstanbul 1909), *Üç Tarz-ı Siyaset* (İstanbul 1912), *Eski Şûrâ-yı Ümmette Çıkan Makalelerimden* (İstanbul 1913), *Mevkûfiyet Hatıraları* (Kazan 1907, İstanbul 1914), *Rusya'daki Türk-Tatar Müslümanların Şimdiki Vaziyetleri ve Emelleri* (İstanbul 1914), *Şark Meselesine Ait Tarihî Notlar* (İstanbul 1920), *Muasır Avrupa'da Siyâsî ve İçtimaî Fikirler ve Fikir Cereyanları* (İstanbul 1923), *Siyaset ve İktisat* (İstanbul 1924), *Tarih-i Siyâsî Dersleri I-IV* (İstanbul 1927-1935), *Türk Yılı* (İstanbul 1928), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Dağılma Devri* (İstanbul 1940), *Tâ Kendim -Yahut Defter-i A'mâlim-* (İstanbul 1944).

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ KİTAP

Medhal .....

-I-

1830 ve 1848 İhtilâlleri Arasında İrticâî Siyâset

1-Hükûmetle Hâkim Sınıfların Yeni Siyâsî, İçtimâî ve Millî Cereyanlara Karşı Aldığı Vaziyetler 15
2- Fransa'da Temmuz Krallığı'nın Dahilî ve Haricî Siyâseti 18
3- Almanya'da İrticâ'atkârane Tazyîkāt 23
4- Metternih'in Avrupa'da Nüfûz ve Tahakkümünün Devamı 23

-II-

1848 İhtilâlleri ve Bu İhtilâllerin Târihî Kıymetleri

1- 1848 İhtilâlleri'nin İtalya'da Başlaması 25
2- İtalya İhtilâlinin Avusturya'ya Husûmetkârlığı 27
3- Fransa'da Şubat İhtilâllerinin Yakın Sebepleri 28
4 - İntihap Seçim Kānununun Islahını Talep 30
5- 22, 23, 24 Şubat Hâdiseleri; Lui Filip'in Sukûtu; Fransa'da Cumhuriyet 31
6- Amele Sınıfının Sosyalist Gâyeler İstihsaline Çalışması 35
7- Haziran Günleri 41
8- 1848 Kanun-ı Esâsîsi ve Lui Napolyon'un Riyâset-i Cumhura İntihab Olunması 45
9- Almanya'da Mart İhtilâlleri: XIX'uncu Asır Nısf-ı Evvelinde Almanya Ahvâl-i Siyasîyesi ve Şubat İhtilâllerinin Buna Tesiri 53
10- Viyana'da Değişiklik: Metternih'in Sukûtu 58
11- Prusya'da Mart İhtilâlleri 67
12- Avusturya'da Muhtelif Kavimlerin Birbirine Girmesi 71
13- Macar İhtilâli ve Slavların Macarlarla Münâsebâtı 76
14- Avusturya Eyâletlerinde İtalya İhtilali'nin Devamı 81
15- Yeni Almanya Teşkilâtı Mukaddemâtı: Frankfurt'ta Bütün Alman Parlamentosu 82
16- 1848 İhtilâlleri'nin Kıymet-i Târihîyesi 91

-III-

1848 İhtilâlleri'ne Karşı İrticâ': III. Napolyon

1- Fransa'da irticâ: Prens Prezidan 93
2- Avusturya'da irticâ: Prens Schwartzenberg 96
3-Almanya'da irticâ: Olmütz Ric'ati 98
4- Eski Almanya, Avusturya ve İtalya Teşkilâtının Iâdeten Te'sîsi 100
5- Prusya'da İrticâ' 101
6- Danimarka Mes'elesi ve Londra Konferansı 102
7- İtalya'da irticâ 103
9- Prens Prezidan'ın irticâ'kâr siyâseti; İmparator Napolyon 105

-IV-

XIX. Asrın Ortalarında İlmî ve Felsefî Fikir Hareketleri

1- XIX'uncu Asrın Ortalarında Fikrî Tahavvüller, XIX'uncu Asır Ortalarına Kadar Mâfevka't-tabîat (Metafizik) ile İlmin Münâsebât-ı Mütekābilesi Karşılıklı Münasebetleri 107
2- Hegelîliğin Kıymetten Düşmesi ve Maddîyeciliğin İntişârı 111
3- Kant'a Rücû'; Tabiî İlimlerde Yeni Nazariyeler 113
4- Tekâmül Fikrinin İnkişâfı 114
5- Ogüst Kont'un İsbâtiye Felsefesi, Onun Tarafından Te'sîs Olunan İctimâ'iyât Sosyoloji 117
6- Mill, Bökl ve Spenser'in İlmî Fikirleri 120
7-Hukuk ve İktisâd-ı Siyâsî'de Târihçilik 125
8- İlmî Sosyalizm Hakkında Düşünüşler 127

9- "Maddîye-i İktisadîye" Nazarının Meydan Alması 129
10- XIX'uncu Asrın Nısf-ı Âhirinde Son yarısında Hâkim Olan Kâinatı Görüş Tarzının Terakkiperver Olduğu 131

-V-

Yine Şark Mes'elesi: Kırım Seferi, Paris Kongresi

1- Yine Şark Mes'elesi; Türkiye'de Tanzîmât, Rusya'nın Vaziyeti 139
2-Karadağ İsyanı ve "Makāmât-ı Mukaddese" Nizâ'ı 143
3- III. Napolyon ve Avrupa 146
4- Sağlam Adam ve "Hasta Adam" 149
5- Menşikof'un Sefâreti 150
6-Rusların Tecâvüzü 151
7-Avusturya'nın Vaziyeti 153
8- İlan-ı Harb 154
9- Sinop Vak'ası ve Netâyici Sonuçları 155
10- İttifaklar 156
11- Rusya'yı Yenmek, Avusturya'yı Celbetmek 156
12- "Dört Nokta" 160
13- Nikola'nın Vefâtı 162
14- Sıvastopol'un Sukûtu 162
15- 16 Kânunuevvel Aralık 1856 Ultimatomu 165
16- Paris Kongresi 166
17- Buhranın Neticeleri 167

-VI-

Millî Harpler: İtalya İttihadı

1- İtalya İttihadı; Kavur 173
2- Napolyon ve İtalya Mes'elesi 176
3- İtalya Muhârebeleri; Garibaldi ve "Binler"in Seferi 178
4- İtalya Krallığı 180
5- Noksanların Tamamlanması 181

-VII-

1- Almanya İttihadı: Bismark 183
2- Lehistan İhtilâli 186
3- Dukalıklar Mes'elesi 187
4- Biyariç Mülâkatı 189
5- İtalya ile İttifak 189
6- Bismark'ın Almanya'ya Müracaatı 190
7- 1866 Seferi 191
8- Nikolsburg Mukaddemât-ı Sulhîyesi ve Prag Muahedesi 192
9- "Bahşiş Siyâseti" 193
10- Şimalî Almanya Hey'et-i Müttefikası 194
11- İttifâk-ı Müselles Üçlü İttifak Tasavvurları 196
12- İspanya'da Hohenzollern Namzedliği 198
13- Fransa'nın İlan-ı Harbi 200
14- Harb Esnâsında Diplomatikî Müzâkerât: İttifak-ı Müsellese Tasavvurları ve Tiyer'in Seyahati 200
15- Gorçakof'un Ta'mîmi ve Londra Muahedesi 201
16- Versay Mütârekesi ve Frankfurt Muahedesi 202
17- İtalya ve Almanya İttihadları 202
18- Almanya İmparatorluğu 203
Son Söz 204

İKİNCİ KİTAP

XIX'uncu Asır Ortalarında Meşrutiyet-i İdarede Tekâmül

1) XIX'uncu Asrın 60'ıncı Yıllarında Garbî Avrupa Devletlerinde Meşrutiyet Rejiminin Kökleşmesi 213
2) İtalya Krallığı'nda Meşrutî İdarenin Tatbiki 216
3) Meşrutî Avusturya-Macaristan'ın Teşekkülü 218
4) Prusya'da Kānun-ı Esâsîye Müteallik Bir Nizâ 226

5) Şimalî Almanya İttihadında Meşrutî İdarenin Tatbiki 233
6) İngiltere'de İkinci Parlamento Islahatı 235
7) 60'ıncı Yılların Sonunda Fransa İmparatorluğu'nda Meşrutiyetin Tekâmülü 240
8) İkinci Derece Devletlerin Meşrutiyet Hayatı 242
9) Rusya'da "Büyük Islahat Devri" 244
10) Türkiye'de Tanzîmat'ın Devamı ve Meşrutiyet Emelleri 246

On Dokuzuncu Asır Ortalarında İktisadî İnkişaf

1) 1848 İhtilâli'nin Toprak Mes'elesi Târihinde Ehemmiyet Derecesi 253
2) Rusya'da Memlûklüğün İlgâsı 256
3) Zenci Esîrliğinin Kaldırılması 257
4) Köylülerin Topraksız Kalmaları 260
5) XIX. Asır Sonlarında Ziraî Buhran ve Ziraî Himâyecilik 261
6) Sanâyi' İhtilali'nin Yavaş Yavaş Yeni Ülkelere de Yayılması 264
7) Büyük Sanâyi'in ve Sanâyi' Teknikinin Terakki ve İnkişafı 267
8) XIX. Asrın İkinci Nısfında Amelenin Vaziyeti 271
9) Şehir Ahalisinin Artması 273
10) Sanâyi' Buhranı ve Cihan Kapitalizmi 274

XIX'uncu Asır Ortalarında İçtimâ'î Hareketler

2) Bu devirde İngiliz Tretyünyonları 277
3) Prudon ve Fransız Amele Muhitlerinde Mütüalizm Mezhebinin Rağbet Kazanması 279
4) Lassal ve Almanya'da Amele Fırkasının Teşekkülü 282
5) Marks'ın Kapital Ünvanlı Eseri 283
6) Lassal ve Marks Taraftarlarının İhtilafları 285
7) Beynelmilel Amele Cemiyetinin Teessüsü 286
8) 60'ıncı Senelerde "Enternasyonal" Kongreleri 288
9) Anarşizm ve Enternasyonal İçinde Kavgalar 290
10) Paris Komünü 292
11) Enternasyonal'in Son Seneleri 301

Alman-Fransız Harbini Müteakip Militarizm'in Kuvvetlenmesi

1) Alman-Fransız Harbinden Sonra, Avrupa Devletlerinin Hepsinde Masârif-i Harbiyenin Artması 303
2) Masârif-i Harbiyenin Artmasından Dolayı Devlet Borçlarının Tezâyüdü 306
3) Mükellefiyet-i Umûmîye Usûlünün Tatbiki 309
4) Militarizm ve Kapitalizm 312

Müstemlekât İşleri ve Cihanşümûl Siyâset

1) Avrupa Devletlerinin XIX'uncu Asır Rub'-ı Âhirine Son çeyreğine Kadar Müstemlekât Siyâsetleri ve1880'inci Yıllarda Bu Siyâsetin Kuvvetlenmesi 316
2) Cihanşümul Siyâset ve Emperyalizmin İktisadî Himâyecilikle Râbıtası ve Bunların Militarizm ve Kapitalizme Alakası 318
3) İspanya'nın Müstemlekelerini Kaybetmesi 321
4) İngiliz Müstemlekât İmparatorluğunun Teşekkülü 321
5) Orta Asya'da İngiliz-Rus Rekābeti ve Rusların Türk Memleketlerini İstilası Arabî Harekâtı ve İngilizlerin Mısır'a Yerleşmeleri 325
Mısır Sudanı'nda Mehdî Mehmed Ahmed ile İngilizlerin Mücâdeleleri 336
Orta Asya, Türkistan ve Afganistan'da Rus-İngiliz Rekābeti 340
6) Fransa'nın da Bir Müstemlekât İmparatorluğu Kurması 350
7) Almanya ve İtalya'nın Müstemlekât Siyâseti Yoluna Girmeleri 353
8) Müstemlekât Sömürge İşlerinde Beyne'd-düvel Devletler Arası Anlaşmalar 355
9) Afrika'nın Taksimi 357
10) Büyük Okyanus'ta Yeni Beyne'd-düvel Mes'eleler 358
11) Çin'in Taksimi 360
12) Birleşmiş Şimalî Amerika Devletleri'nin Cihanşümûl Siyâset Sahasına Girmesi 365

XIX'uncu Asır Sülüs-i Âhirinde Son üçte birinde Avrupa'da Millî Mes'eleler

1) İtalya'nın Millî İttihadı ve İrredantisme 368
2) Alman Milliyetçiliğinin Alman İmparatorluğu Dâhilînde Tesirleri 370
3) Mahkûm Milletlerin Kurtulmak Hareketleri 372
4) Avusturya-Macaristan'da Millî Nizâ'lar 373
5) Rusya'da Millî Hareketler, Rusya'da Türk Kavimlerinin Uğradıkları Tazyîklerle Ona Mukābeleleri ve Rusya'da Türk Milliyetlerinin İnkişafı 375
6) Milliyetçiliğin İngiltere ve Fransa'daki Tezâhürleri 395
7) Antisemitizm ve Siyonizm 399

ÜÇÜNCÜ KİTAP

Başlangıç 407

1877-78 Seferi;
Berlin Kongresi; Berlin Muahedesi ve Neticeleri

1- Rusya'nın Karadeniz'de Serbestî-i Hareketini Tekrar Elde Etmesi 412
2- Üç İmparatorlar İttifakı 425
3- Avusturya-Macaristan'ın Balkanlarla Alâkası 438
4- Rusya'nın Memâlik-i Osmanîye'de Oynadığı Roller 444
5-Panislavizm 454
6- Osmanlı Tebaası Balkan Kavimlerinin ve Ermenilerin Millî İstiklâl Mücadeleleri 454
7- Osmanlı-Rus harbine Takaddüm Eden Diplomasi Hamaratlıkları 500
8- İstanbul Buhranları; Genç Osmanlılar ve İlk Meşrutiyet 536
Abdülazîz'in Hal'i 608
Rayhştat Mukavelenâmesi 623
Sultan Murad'ın Hal'i ve II. Abdülhamîd'in Cülusu 627
Sırp Harbinin İkinci Safhası 629
İstanbul Konferansı 644
Londra Protokolü 655
Midhat Paşa'nın Sadâretten Azli 657
Rusya'nın Harb İlanı 660
Sonsöz 664

ANKARA HUKUK FAKÜLTESİ
Neşriyatı

Zamanımız Avrupa Siyasî Tarihi

(4 üncü tedris senesi)

« Hayat, mücadeleden ibarettir. »
Gazi M. Kemal

Profesörü
Akçuraoğlu Yusuf

Ankara — 1933

Hakimiyeti Milliye Matbaası

MEDHAL

Beyler, "Târih-i Siyâsî" adıyla Ankara Hukuk Mektebi programına idhal edilmiş olan dersimizin takrîrine üç yıl evvel başlarken dersimizin mevzu'unu hayli tafsil ile anlatmıştım. Bugün bunu çok muhtasar olarak tekrar edeceğim; tafsîlâtını, birinci sene notlarından okuyabilirsiniz.

Dersimizin mevzu'u "Asr-ı Hâzır Târih-i Siyasîsi"dir. Asr-ı hâzır tabirinden, bazı müverrihlerce öteden beri teâmül olduğu veçhile Fransa İhtilâli ibtidâlarından bugüne kadar geçmiş olan zamanı, yani bir kısım XVIII'inci asır ile bütün XIX'uncu asrın devamını ve XX'nci asrın rub'undan [dörtte birinden] fazla geçmiş zamanı murad ediyoruz.

"Târih-i Siyâsî" tabiri memleketimizde "Histoire diplomatique" mukābilinde istimal olunmak mutaddır. Maamafih "Siyâset" tabirini "La politique" karşılığı olarak da daima kullanırız: Lisanımızda siyâsetçi "le politicien", bir rücl-i siyâset "L'homme politique", hatta târih-i siyâsî, "L'Histoire politique" mukābilindedir. Bu suretle münhasıran haricî siyâseti ifade eden "La diplomatie" ile haricî ve dahilî siyâsetin umûmunu ve hususî olarak siyâset-i dâhilîyeyi ifade eden "La politique" birbirine karıştırılmış oluyor. Ben, öteden beri diplomasi mukābilinde *kiyâset*, politika mukābilinde *siyâset* tabirlerini tercîh ederek kullanmaktayım. Binaenaleyh (Histoire Diplomatique"e de *"târih-i kıyâsî"* demekteyim. Siyâset ve kiyâset kelimelerinin iştikākları [türevleri], ilk senenin notlarında tafsil olunmuştur.

Şimdiye kadar arkadaşlarınıza takrîr ettiğim ders, târih-i kiyâsî değil, geniş manâda târih-i siyâsîdir; yani dahilî ve haricî siyâsetten bahsediyorum. Hatta yine ilk senenin notlarında izah ettiğim husûsiyet-i ahvâlimizden [durumlarımızın özelliğinden] dolayı dâhilîye ve hâricîyeye müessir, iktisadî, harsî fikirlerden, fikriyattan da bahsi mevzû'umuzun haricî saymıyorum. Böylece dersimiz, fer'-i vâkı'alara [olayların teferruatına] kadar gitmeksizin hutût-ı umûmîye [genel hatlar] gösterilmek, vâkı'aların teselsülü anlatılmak üzere bir nevi târih-i umûmîye yaklaşıyor; lakin dersin merkez-i sikleti [ağırlık merkezi] daima haricî ve dahilî siyâset mesâili [mes'eleleri] olduğunu da gözden kaçırmamaya dikkat ediyorum.

Bir noktayı daha izah etmeliyim: Dersimizin mevzû'u olan târih, cihan târihi değildir; Avrupa târihidir. Lakin Avrupa XIX ve XX'nci asırlarda dünyanın her tarafına yayılmıştır; ve yayıldıkça Avrupalı olmayan kavimlerin târihleri de Avrupa târihleriyle karışmıştır. İşte bu karışma nisbetinde Avrupalı olmayan kavimlerin târihine de temas etmekteyiz ve edeceğiz.

İşte Beyler, bu suretle dersimizin zaman ve mekânda hududunu çizmiş olduk. "Asr-ı hâzır târih-i siyâsîsi"nin şimdiye kadarki XIX'uncu asır arifesinden o asrın ortalarına kadar gelen kısmını üç senede takrîr ve müzâkere et-

tik. Geçen ders senesinin nihayetlerinde, 1848 İhtilâlleri arifesine kadar gelip yettik. Yani üç senede takrîben yarım asırdan bahsettik. Bu sene işte o vâsıl olduğumuz yerden takrîre başlayacağız.

Derste nasıl bir usûl kullandığımızı ve târihî vak'aları hangi meslek-i târihî [târihî ekol] nokta-i nazarına yakın bir noktadan görüp izah ettiğimizi, ilk senenin medhalindeki mütalaalarımızla şimdiye kadar takrîr ettiğimiz derslerin tedkîkinden istihraç edebilirsiniz.

Bu sene umûm târih programımızın itmâm edileceğini hiç ümit etmiyorum. Yani sene nihayetinde, bugüne vâsıl olmuş bulunamayacağız. Olsa olsa, Berlin Muahedesi'ne, yani 1878'e kadar gelebilir ve bu suretle sene başından itibaren bir rubu' [çeyrek] asır daha ilerlemiş oluruz.

Ben şahsen, yüksek mekteplerde çok madde bellemekten ziyade, bellenen maddelerin iyi ve etraflı öğrenilmesi ve anlaşılması taraftarıyım. Târih, hemen hududsuz bir mevzudur. Vak'aların seyir ve teselsülünde, muayyen bir zamanının ancak bazı vak'alarını tesbît ile o seyri yahut Alman felsefesinden tâ bize kadar gelen bir tabir ile o vetire-i târihîyeyi (Processus historique) anlamaya ve anlatmaya çalışmaktayız. Her sene arkadaşlarımıza söylediğimi size de tekrar edeyim: Bizim size verebileceğimiz, nihayet bir anahtardır. Bu verdiğimiz anahtar size târih hazînesini açmaya yarayabilecek gibi olursa, vazîfemizi îfâ etmiş olmakla memnun ve müftehir oluruz. Lakin asıl hazîneyi açacak ve oradaki hesapsız menfaatlardan hukukşinaslık ve vatandaşlık hayatında sizi müstefid edecek [sizin istifadenizi sağlayacak], ancak zatî sa'yinizdir [kişisel çabanızdır]. Verdiğimiz anahtarın az çok hayat-ı târihîyeyi, her anda ve her yerde tahlîle ve anlamaya da yaramasını temenni ederiz.

I
[1830 ve 1848 İhtilâlleri Arasında İrticâî Siyâset][1]

[1-Hükûmetle Hâkim Sınıfların Yeni Siyâsî, İçtimâî ve Millî Cereyanlara Karşı Aldığı Vaziyetler]

Beyler, geçen ders senesinde (1927-28), arkadaşlarınıza anlatmaya çalıştığımız mevzular, bilhassa XIX'uncu asır ibtidâsından itibaren Avrupa'da tekevvün [oluşan] ve intişar eden [yayılan] Demokratizm, Sosyalizm, felsefe-i siyâsîye ve dinîyede [siyâsî ve dinî felsefede] Radikalizm ve nihayet Nasyonalizm fikir cereyanları idi. Bu fikir cereyanları XIX'uncu asır ortalarında bütün Avrupa'yı sarsan büyük bir târih-i vâkı'ayı [olay ve olguyu], 1848 İhtilâlleri'ni ihzâr eden [hazırlayan] fikrî âmillerdendir. İşte bu fikrî âmilleri, biraz tafsil ile, hatta bazen bu fikirlerin kadîm târihteki menşe'lerine dâir ma'lûmatı dahi ilave ederek, bir sene zarfında izaha çalışmıştık (Geçen seneki notlarınızdan bu bâbda tafsîlen ma'lûmat alabilirsiniz. Birkaç sene evvel Maarif Vekâleti tarafından neşredilmiş olan benim *Muasır Avrupa'da Siyâsî ve İçtimaî Fikirler ve Fikrî Cereyanlar* adlı kitabımdan da bu hususa dâir bir hayli ma'lûmat alabilirsiniz).

Beyler, bilirsiniz ki vâkı'aların hudûsunda âmil [ortaya çıkmasında etken] olan sebepler yalnız fikrî değildir; maddî sebepler belki fikrî sebeplerden daha müessirdir. İki evvelki senelerin notlarında 1848 vâkı'alarını ihzâr eden ve mahzâ [sırf] fikrî olmayan sebepler de gösterilmiştir. Şuna da dikkat ediniz ki fikrî ve maddî sebepler birbirine çok karışır ve müştereken icrâ-yı tesîr eder.

Mütenevvi [çeşitli] sebeplerin husûle getirdiği [oluşturduğu] 1848 İhtilâlleri, bu seneki derslerimizin ilk mevzû'udur. Ancak asıl mevzu'a girmeden evvel bir mes'elenin daha anlaşılması lâzımdır. O mes'ele şudur:

Demokratizm, Radikalizm, Sosyalizm gibi fikrî cereyanlar, Avrupa hey'et-i ictimâ'îyeleri [toplumsal kadroları] içinde te'sîrini icrâ ederken, o hey'et-i ictimâ'îyeleri idare eden hükûmet ve hâkim sınıflar, yani hükûmeti elde tutan sınıflar, bu cereyanlara karşı nasıl bir vaziyet almış bulunuyorlardı?

---

[1] Bu yazılara başlık yerine genel olarak Roma rakamları konulup geçilmiş; biz bunlara ilk baskılarda "İçindekiler" kısmında ve sonda yer alan başlıkları dahil etmeyi okuyucular için daha tercihe şâyân bulduk (Haz. Notu).

Vâkı'a [Gerçi] geçen seneki derslerimizde, 1882 ıslahatından çıkan liberal İngiliz hükûmetinin ve İngiliz Parlamenininin[2] [Parlamentosunun] demokrat Çartizm hareketine karşı mukāvemet ettiğini, Almanya'da fikriyatta Radikal olan sol Hegelîlerle [Hegelcilerle] Hayne [Heine] ve rüfekāsı [arkadaşları] gibi mütefekkir ve muharrirlerin yazılarına ve şahıslarına karşı şiddetli inzibat tedbirleri alınarak, bunların vatanlarını terke mecbur kaldıklarını, nihayet İtalya'da milliyetçi, istiklâl ve ittihadçı olan İtalyan millî hareketine karşı Avusturya'nın amansız bir siyâset takip ettiğini bi'l-münâsebe söylemiştik. Bugünden itibaren umûmî bir surette Avrupa hükûmetlerinin ve o hükûmetlerin istinad ettiği hâkim sınıfların 1830'dan 1848'e kadar dahilî ve haricî siyâsetlerinde yeni fikirlere, yeni gâyelere ve bunları tahakkuk ettirmek isteyen hareketlere karşı aldıkları irticâkâr vaziyetleri, tabir-i diğerle hükûmetlerin muhafazakâr siyâset-i dâhilîye ve hâricîyelerinin hutût-ı esâsîyesini [ana hatlarını] toplu ve mücmel olarak beyan edeceğiz. Sonra asıl 1848 İhtilâlleri'ne geçeriz. Bu halde bu senenin ilk dersi umûmî programımızın 25'inci maddesi demektir ki o da programda şöyle yazılıdır:

"1830 ve 1848 İhtilâlleri arasında irticâ'î siyâset"

Programın böyle muhtasar ifâdelerini, derste biraz tafsil ederek, mevzû'un esaslı noktalarını evvelden söylemek i'tiyâdımızdır. Tafsil edelim:

> 1- Hükûmetlerle hâkim sınıfların yeni siyâsî, ictimâ'î ve millî cereyanlara karşı aldığı vaziyet. 2- Fransa'da Temmuz Krallığı'nın dahilî ve haricî siyâseti. 3- Almanya'da irticâ'atkârane tazyîkāt. 4- Metternih'in Avrupa'da nüfûz ve tahakkümünün devamı.

*

Beyler, yeni fikirler, yani Demokratizm (Halkçılık), Sosyalizm (İştirakçilik), Nasyonalizm (Milliyetçilik) fikirleri, fikir halinden fiil haline geçecek olursa, siyâsî ve ictimâ'î büyük tahavvülleri intac etmiş [değişim ve dönüşümlerle sonuçlanmış] olacaktı. Bundan dolayı bu fikirler, ancak hürriyet-i vicdanı, hürriyet-i fikri, hürriyet-i kelâmı (şifahî ve tahrîrî), efrâd-ı ahaliye hak olarak tanıyan ve binaenaleyh siyâsî ve dinî ve ictimâ'î cemiyet ve içtimâ'ları takyîd etmeyen [kayıt altına almayan], matbuat sansürü bulunmayan, insanları polis ve hafiyelerin mütemadî şedîd nezâreti altında tutmayan memleketler dahilinde kolaylıkla neşir ve telkîn olunabilirdi.

Hürriyet-i vicdan, hürriyet-i fikir ve hürriyet-i kelâmı ahalinin hakkı olarak tanımayan memleketlerde, teşkilât-ı mevcûdenin [mevcut yapının] değiştirilmesini istihdaf eden [hedef alan] her türlü fikirler tazyîke ma'ruzdu [bas-

[2] Metinde bu kelime daima "parleman" şeklinde zikredilmiş olmakla beraber, bunun yerine bugünkü kullanışımızdaki şeklini yazmaktan kendimiz alamadık (Haz. Notu).

kıya uğruyordu]; ve bu cihetle hürriyetsiz memleketlerde tahavvül ve tebeddül [dönüşüm ve değişim] taraftarı kimseler, fikirlerini neşre imkân göremediklerinden, bi'n-nisbe [nisbeten] serbest memleketlere hicret ve ilticâya ve oradan memleketleri halkına icrây-i te'sîr etmeye mecbur oluyorlardı. İngiltere, İsviçre, Belçika ve bir dereceye kadar Fransa o devirde de hürriyet-i fikir ve kelâmı takyîd etmeyen [söz ve yazı hürriyetini kayıt altına almayan] memleketlerdi. Almanya'dan, Rusya'dan, İtalya'dan, Lehistan'dan, hatta pek az olmakla beraber Türkiye'den bu memleketlere siyâsî mülteciler toplanmıştı.

Lakin mülteciler, mensup oldukları memleketlerin hükûmetleri tarafından iltica ettikleri memleketlerde bile rahat bırakılmıyorlardı; mesela Sosyalizmin XIX'uncu asır ortalarına doğru en mühim mümessili olan Karl Marks, Prusya hükûmetinin te'sîriyle Fransa'dan attırılmıştı. Birçok kimselere ilticâgâh olan hürriyetperver mini mini İsviçre'nin, mutlakıyetle idare olunan devletler tarafından, mültecileri siyânet etmemesi için birkaç defa tazyîke ma'ruz kaldığı vâki'dir [olmuştur]. Demek oluyor ki Avusturya, Prusya, Rusya, Devleti Osmanîye gibi o zamanlar mutlakıyetle idare olunan memleketlerde yeni fikirlerin neşrine asla müsaade olunmuyordu. İngiltere, Fransa, İsviçre gibi meşrutiyetle idare olunan memleketlerde ise o fikirlerin neşrine kat'î mümanaat olunmamakla beraber, bazı takyîdâttan [kayıtlamalardan] da geri kalınmıyordu. XIX'uncu asrın ortalarına doğru, Avusturya, Prusya ve Rusya'da hâkimiyeti elde tutan ve hükûmeti sınıfî menfaatlerine uygun olarak teşkil eden asilzadelerdi; İngiltere, Fransa ve İsviçre'de ise hâkimiyet orta sınıfın, yani zengin burjuvazinin elinde bulunuyordu. Asilzâdegâna müstenid idare-i mutlakā, hür-endişlik, hürriyetperverlik, halkçılık ve sosyalistlik fikriyat ve harekâtına kat'î ve şedîd muhalefet ediyordu. Burjuvaziye müstenid idare-i meşruta [meşrutî idare], hür-endişliğe ve hürriyet-perverliğe mâni olmamakla beraber, idare-i meşrutanın tevessü'ünü talep eden [meşrutî idarenin genişlemesini isteyen] Demokratik Halkçılık hareketine ve alelhusus Sosyalizm fikriyat ve harekâtına karşı mücâdele ediyordu.

Zira, bu harekâtın muvaffakiyeti halinde, Büyük İhtilâlde görüldüğü üzere hâkimiyet mahdud [sayıları sınırlı] burjuvazinin elinden büyük halk kitlelerine intikāl etmek tehlikesi vardı. Hâsılı İngiltere ve Fransa gibi meşrutî idareli memleketlerde bile, hükûmetler, geniş hürriyet ve tam müsâvat [eşitlik] prensipleriyle bunlardan mütevellid [doğan] Demokratizm ve Sosyalizm fikriyat ve harekâtının tekâmül ve inkişafını istemiyorlardı.

Meşrutî hükûmetler hakkındaki bu umûmî müşahedâtımızı [gözlemlerimizi] müşahhas vâkı'alarla tenvîr [somut olay ve olgularla aydınlatmak] için, Fransa'da 1830 İhtilâli'nden çıkan Temmuz Krallığı'nın dahilî ve haricî siyâsetini kısaca gözden geçirelim:

[2- Fransa'da Temmuz Krallığı'nın Dahilî ve Haricî Siyâseti]

Fransa'da Temmuz Krallığı'nın, yani Lui Filip [Louis Philippe] Krallığı'nın dahilî ve haricî siyâseti, krallığın teessüsünden, yani 1830'dan itibaren geçen zamanla mütenâsiben [orantılı olarak] daha muhafazakâr, yani ileri hareketlere karşı irticâkâr bir mahiyet alır. 1830 İhtilâli'nde Paris'in fakir, esnaf ve amele tabakası yeni bir krallığın teessüsüne [kurulmasına] mâni' olarak demokratik bir cumhuriyet ilanını istemişlerdi. Fakat asıl ihtilâli idare eden yüksek burjuvalar, büyük müessesât-ı mâliye [mâlî kuruluşların] sahipleri, büyük ticaret ve sanâyi erbâbı üstün gelerek, yarım bir inkılâp ile ihtilâli kapatmaya muvaffak olmuşlardı. Bu suretle muvaffakiyetsizliğe uğrayan Paris'in küçük burjuvalarıyla amelesi, ara sıra şiddetle krallığı devirerek cumhuriyet ilan etmek için teşebbüste bulunur, siyâsî nümâyişler, siyâsî komplolar, Kral'a suikastlar gibi hareketler icrâ ederdi.

Bu hâdiselerden dolayı, 1840'a kadar Temmuz Krallığı'nın kabîneleri bir türlü istikrar bulamamış, mütemâdiyen değişmiş durmuştur. Fakat halkın hareketine karşı alınan tedbirlerle -bazen şedîd tedbirlerle- nihayet kuvvetlenen hükûmet daha sâkin bir hayat te'sîsine muvaffak olmuş, 1840'ta mevki'-i iktidara gelen Gizo [Guizot] kabînesi, 1848'e yani ihtilâle ve krallığın sukûtuna [düşmesine] kadar devam etmiştir.

Bizzat Kral, Lui Filip, krallık tâcını giymesini müteakip bilfiil Temmuz ihtilâlini yaparak kendisine taç ve taht kazandıran Paris'in küçük esnaf, sanatkâr ve işçi gibi asıl halkına karşı bir nevi' şükran ve minnettarlık hissi taşıdığını göstermeye çalışıyordu; Paris halkı tarafından sevilmek ister, halkın teveccühünü arardı.

Bunun için sokaklarda alelade bir şehirli gibi giyinmiş olarak elinde şemsiye yayan dolaşır, herkesi selâmlar, hatta kendisine uzatılan nasırlı amele ellerini sıkar, onlarla beraber köşe meyhanelerine girip sunulan şarabı içerdi. Fakat Kral tahtı üstünde kendini iyi yerleşmiş duydukça bu i'tiyâdlar değişti. Lui Filip, Avrupa kralları kardeşlerinin (Krallar birbirlerini kardeş sayarlar) kendisine istihkārla taktığı "Barikat Kralı" sıfatından sıyrılmak ve alelhusus en muhteşem kral ve imparatorlarla, Avusturya, Rusya imparatorları ve Prusya Kralı ile hüsn-i münasebet te'sîs etmek hevesine düştü. Halktan ayrılıp, halkın muhabbet ve teveccühünü kaybet- tikçe halka karşı tedâbir-i inzibâtîyenin teşdîdine [inzibat tedbirlerinin şiddetlenmesine] de lüzum görülür oldu. Mecâlis-i umûmîye [Umûmî meclisler] (Meb'ûsân ve Âyan) siyâsî işlerde usûl-i muhakemenin basitleştirilmesini, yani sür'atle îtây-i hükmedebilmesini [hüküm verebilmesini] temin eden, matbuat cürümlerinde cezâyı teşdîd eden, matbuatta resmi (bilhassa karikatürü) ve tiyatrolarda oyunları sansüre tâbi' kılan,

cezâ-yı nakdîye mahkûm gazeteler nef'ine iâne [faydasına yardım] toplanılmasını men' eden ve gazete çıkarabilmek için kefâlet-i nakdîyeyi 100 bin franga kadar yükselten kānunlar vaz'etti.

Biraz evvel bazı tedâbir [tedbirler] sâyesinde asâyiş istikrar buldu, kabîneler değişmez oldu, demiştim. İşte îmâ ettiğim tedbirler bunlar ve bunlara mümâsil şeylerdir. 1840'ta Fransa bu muhafazakâr, hatta irticâkâr tedbirler sayesinde sâkin ve asûde bir hayat temin etmişti. Temmuz İhtilâlinin onuncu sene-i devriyesi, bilâ vukûat tes'id olunabildi [olaysız kutlanabildi].

Temmuz Krallığı'na ait bu nevi' vâkı'aların mabadını [olayların devamını] gelecek dersimizde hikâye eylerim. Vâkı'alar tafsîlâtını daha ziyade öğrenmek isterseniz, Ali Reşad Bey'in *"Asr-ı Hâzır Târihi"*ne müracaat ediniz (Geçen sene notlarında da Temmuz İhtilâline müteallik ma'lûmat vardır).

*

Beyler, geçen dersimizde kısa bir medhali müteakip, 1830 ve 1848 İhtilâlleri arasındaki irticâ'î siyâsetten bahse başlamıştım: ve evvela umûmîyetle Avrupa hükûmetlerinin XIX'uncu asır ibtidâlarında tezâhür eden yeni siyâsî, millî ve ictimâ'î cereyanlara karşı aldıkları vaziyeti anlatmış, sonra Temmuz Krallığı'nın dahilî ve haricî siyâsetine dâir biraz ma'lûmat vermiştim. İkinci mevzu hitam bulmadığı için ona bugün de devam ediyorum.

Bazı tedâbir sayesinde Fransa'da sükûn ve asâyişin zâhiren te'mînine muvaffakiyet hâsıl olarak, Temmuz ihtilâlinin onuncu yıldönümü vukûatsızca tes'îd edilebilmişti, demiştim. Lakin bu yıldönümünden bir müddet sonra "Temmuz sütunu" nâmıyla 1830 İhtilâli'nin hatırasını ebedîleştirmek için dikilen âbidenin resm-i küşâdında [açılış töreninde] o ihtilâl sâyesinde Fransa Krallığı'nı kazanan Lui Filip ile âilesinden bir kimse isbât-ı vücut etmedi [hazır bulunmadı]. Ve bu manâlı hâdise, artık Kral'ın kendi menşeiyle alâkasını göstermekten içtinâbına [geri durduğuna] delâlet ediyordu.

Gizo kabînesi zamanında, sükûn ve asâyiş artık tamamen istikrar kesb etmiş görünüyordu. Fakat bu, birkaç sene sonra vâkı'alarla sâbit olacağı veçhile, zevâhirden [görünüşten] ibaretti. Hatta Gizo kabînesinin makām-ı iktidarda bulunuşunun üçüncü senesinde, yani 1843'te bile bunu gören ve anlayanlar vardı. Ezcümle büyük şâir Lâmartin [Lamartine], uzakları gören, derinleri dinleyen bütün büyük şâirler gibi ahvâli beğenmiyor *"La France s'ennuie" (Fransa sıkılıyor)* diyordu. Halbuki bizzat devlet gemisinin dümenini idare eden müverrih ve siyâsetşinas Gizo (ki 1830 İhtilâli'ni ihzâr [hazırlayan] ve idare edenlerdendir.) vaziyeti hakkıyla kavrayamıyordu. 1846'da, yani Temmuz Krallığı'nı alıp götürecek olan ihtilâl fırtınasının kopmasından iki yıl kadar evvel bile *"Asâyiş uzun müddet için temin olunmuştur"* diyordu.

O sıralarda Paris'te bulunup, Fransa ahvâline dâir mektuplar yazan Almanya'nın meşhur demokrat şâirlerinden Yahudi Hayne [Heine] ise Fransa'da intizam ve asâyişin ancak komünizm korkusuyla muhafaza edilmekte olduğunu zannediyordu:

> *"Fransa, Cumhuriyetten çekinmiyor, ancak komünizme karşı insiyakî bir dehşet duyuyor ve Lui Filip, krallığının devamını, her şeyden evvel bu korkuya medyûndur [borçludur]..."*

diye yazıyordu (Hayne'in Paris'ten yazdığı mektuplar Fransızca da matbudur). Yine bu sıralarda Paris'te bulunan Rus demokrat mültecilerinden ve Rusya'nın meşhur siyâset-nüvislerinden Hertsen [Herzen]'in de Temmuz Krallığı'nın ahvâline pek bedbinâne bakmakta olduğuna dâir 1847'de Rus gazetelerine yazılmış mektupları vardır ki evvelki derslerimizin birinde bahsetmiştim.

Geçen seneki derslerde, o zaman Fransa'da demokratlık cereyanıyla beraber sosyalizm efkârının da hayli münteşir olduğunu izah etmiştim. Sosyalizm ve tam sosyalizm demek olan komünizm Fransız malî, ticarî ve sınaî sermaye sahipleriyle küçük arazi sahibi köylüleri, yani büyük ve küçük burjuvaları, mülkiyet-i şahsîyeyi [kişisel/özel mülkiyeti] elden kaçırmak korkusuyla cidden titretiyordu. Gizo'nun o zamanki dahilî siyâsetinde üssü'l-esas [esas hareket noktası] mülkiyetin ve müesses nizam-ı ictimâîyenin [kurulu sosyal düzenin] muhafazasıdır; Fransız büyük ve küçük burjuvazisinin âmâli [emelleri], mefkûresi de hakikaten bu üssü'l-esasta münderiçtir [içindedir]. Burjuvazinin mümessili olan Gizo'nun mülkiyet ve nizâm-ı ictimâ'înin muhafazası için lüzumlu her türlü tedâbir-i kānunîye ve idarîyeyi ittihaz etmesi [kānunî ve idârî tedbîrleri alması] ve mecâlis-i umûmîyeyi [genel meclisleri] ellerinde tutan burjuvazinin de o tedbîrlere taraftar olması gâyet tabiî idi. Gizo'nun idaresi zamanında mülkiyet esasının ve binaenaleyh nizâm-ı ictimâ'înin bozulmasını istihdaf eden [hedefleyen] neşriyata karşı bir hayli matbuat [basın] davaları açılmıştır. Hâsılı Gizo'nun siyâset-i dâhilîyesi müesses nizâm-ı ictimâ'înin ve teşkilât-ı siyâsîyenin muhâfızı olmak i'tibârıyla muhafazakârane demektir; yani siyâsî ve ictimâ'î cereyanların tevessü'üne, inkişafına elinden geldiği kadar mümanaat [engellik] etmiştir. Temmuz Krallığı'nın ilk senelerinde yeni cereyanlara hükûmet tarafından daha müsaadekârane davranıldığı düşünülecek olursa, Gizo'nun idaresine irticâkârane denilebilir. Yalnız bir mes'elede Gizo'nun mürteci olmadığı görünür. Esasen Protestan mezhebinden olan bu recül-i devlet [devlet adamı], Fransa'da muhafazakârlık ve irticâkârlığın en kuvvetli mesnedi olan Katolik ruhanîliğinin nüfûz-ı ictimâ'îyesini [toplumsal etkisini] kırmaya çalışmıştır; Cizvitlerin Fransa'daki mekteplerinin kapatılmasını ve Fransa'dan çekilip gitmelerini temin etmiştir.

8 sene kadar devam eden muntazam, usûllü ve sert Gizo idaresinin "sıkılan" Fransa'yı bir nevi serkeşliğe sevk edeceği, bir müddet için komünizm korkusunu bile unutturacağı, 1848'e doğru anlaşılmaya başladı. Hatta bizzat Kral Lui Filip'in oğullarından birisi, Gizo idare tarzının ihtilâli davet edeceğini birâderine yazarak, Gizo'yu tenkîde lüzum görmüştü.

Beyler, Temmuz Krallığı'nın siyâset-i dâhilîyesi böyle gittikçe şiddetlenmek üzere muhafazakârlığa temâyül ettiği gibi, haricî siyâseti de krallığın teessüsünden sonra pek çabuk Avrupa'nın mutlak ve irticâcı devletlerine, alelhusus Avusturya'ya takarrüb [esâsına] esasına istinad eder oldu. Lui Filip kendisine Barikatlar Kralı nâmını veren Prens Metternih'le (ki tâ Viyana Kongresi'nden beri Avrupa'da irticâ'ın timsali addolunuyordu) 1834'te münâsebât-ı dostâneye girişti. O zamana kadar Temmuz Krallığı'nın siyâset-i hâricîyesi Lui Filip'in krallığını derhal tasdîk eden İngiltere ile "İtilâf-ı kalbî" (Entent Cordial) denilen dostluğa müstenid idi. Avusturya'ya temâyül edilince Metternih, Kral'a nasîhatlar vermeye başladı. Bütün Avrupa'da mevcut siyâsî teşkilâtın, ictimâ'î nizâmın muhafazası Fransa'nın dahilî ahvâline te'sîr icrâ edeceğini, yani krallığın devam edebileceğini ve binaenaleyh hudut haricinde ihtilâllerin mürevviç ve muavini [destekçisi ve yardımcısı] İngiltere'den ziyade Avusturya ile müttefik bulunması âilesi menâfi'ine [menfaatlerine] de muvâfık olacağını temin ediyordu. Avusturya ile iyice bağdaştıktan sonra, Kral Lui Filip, Fransa'nın bütün hürriyet isteyen kavimlere muaveneti mevzu-ı bahis olmuş olan 1830 İhtilâlleri'yle Fransa tâcını başına geçiren Lui Filip, artık müstebid imparator kralların hürriyet isteyen kavimleri ezen hareketlerine karşı adam akıllı protesto bile etmiyordu. Lehistan'ın 1830 İhtilâli avâkıbına [sonuçlarına] seyirci kaldı. Lehistan istiklâlinin son enkāzı olan serbest Krakovi şehrini "ihtilâl ocağı"dır diye Avusturyalılar ilhak ettikleri zaman (1846) ciddi bir protesto edemedi. - Geçen dersimizde serbest İsviçre'ye, Avrupa'nın hürriyetsiz memleketlerinden, Avusturya'dan, Rusya'dan, Prusya'dan, birçok siyâsî mülteciler, Demokrat, Sosyalist ve Nasyonalistler toplanmış olduğunu söylemiştim. Bunların oradan sürülüp çıkarılması için Metternih'in yaptığı siyâsî teşebbüse Gizo da iştirak etti.

Hatta mülteciler ihraç olunmazsa İsviçre ile münâsebâtın münkati' olacağını [kesileceğini] beyan ile tehdidâtta [tehditlerde] bile bulundu. Küçük İsviçre bu tehdidât karşısında mutavaata [boyun eğmeğe] mecbur oldu; Gizo Metternih'e yazdığı bir mektupta:

> *"Biz, yani siz ve ben zamanımız ictimâ'î heye'etlerini hastalıktan korumak ve musâb [musîbete uğramış] olanlarının hastalığını tedâvi etmek gâyesiyle çalışıyoruz. Bizim ittifakımızın sebebi işte budur. Avusturya'nın da yardımıyla Fransız muhafazakâr siyâseti, ihtilâl ve fevzâ [kargaşa] ruhuyla muvaffakiyetkârane mücadele edebilir."* diyordu.

Beyler ihtilâlden doğan Temmuz Krallığı siyâset-i hâricîyesinin böyle bir cereyan alması, yani irticâ ve mutlakiyetin timsal ve muhafızı olan ve aynı zamanda Napolyon fütûhatına set çeken, Fransız şeref ve şânını husûfa [tutulmaya] uğratan Avusturya Başvekili Metternih'e münkat [kesik/ boyun eğmiş gibi] olması, yalnız Büyük İhtilâl devri an'anesine sâdık Fransız demokratlarını değil, Napolyon hâtîrâtına meclup [bağlı] şeref düşkünü Fransızları da hükûmetten hoşnutsuzluğa sevkediyordu.

Avrupa ictimâ'î hey'etlerini hastalıktan korumaya ve kurtarmaya çalışan Metternih ve Gizo, 1848'e doğru İsviçre'de harb-i dâhilîyi intâc eden [iç savaş sonucunu getiren] Protestan-demokrat ve Katolik-muhafazakâr kantonlar ihtilâfına; İtalyan demokratlarla ruhanîler nizâ'ına [çekişmesine], muhafazakârları tutarak, müdahale ettiler. Metternih - Gizo siyâset-i müşterekesi [ortak politikası] İsviçre'de muvaffakiyetsizliğe uğradı. İngiltere'ye dayanan demokratlar, muhafazakâr kantonlar ittihadını bozdular ve rüesasını firara icbâr ettiler [şeflerini kaçmağa necbur ettiler]; ve bu suretle İsviçre müttehidesi [kantonlar birliği] vahdeti muhafaza olundu. İtalya'da, Avusturya ve Fransa'nın şark ve garb-ı şimalîden te'sîrleri, başka demokratların muvaffakiyetsizliklerini intâc eder gibi görülüyorsa da, 1848 ibtidâsında ahvâl bu iki muhafazakâr devlet aleyhine döner ki bunu 1848 İhtilâlleri'nden bahiste görürüz.

İşte Beyler, bu söylediklerimle Fransa'nın 1830 - 1848 seneleri arasında irticâ'î siyâset-i dâhilîye ve hâricîyesine dâir bir fikir edinmiş olduk, zannediyorum. Almanya'daki irticâ'î siyâset hakkında birkaç söz söyleyerek bu faslı bitirelim.

Almanya'da 1830 - 1840 seneleri arasında hâkim ve nâfiz olan kuvvet, Avusturya'dır. Viyana Kongresi'nden ve onu takip eden senelerden bahsederken anlattığımız "Metternih Sistemi"nin, tabir-i diğeriyle "İttifak-ı Mukaddes" sisteminin, İttifak-ı Mukaddes siyâsetinin Almanya'da tatbikine devam edilmektedir. 1830'da (Fransız İhtilâlinin te'sîriyle) Almanya'nın şurasında burasında baş gösteren hürriyetperverâne hareketler çabuk yatıştırılmıştır. Maamafih 1832'de milliyetçi demokratlar (Nationalist-democrates), demokratik (halkçı) esaslara müstenid Alman vahdetini istihdaf eden büyük bir nümâyiş yapabildiler (Ren havzasında Bavyera'nın "Gambach" kasabasında); fakat bundan hâsıl olan netice, tazyîkātın şiddetlenmesinden ibaret kaldı. Halkçılık ve millî vahdet taraftarlığını eden ve nümâyişe iştirak eyleyenlerin bir kısm-ı mühimmi matbuat mensupları ile profesörler ve dârülfünûnlar talebesi olduğundan, hürriyet-i matbuat [basın hürriyeti] ve dârülfünûn tedrîsatında serbestî daha ziyade tahdîd edildi; umûmî ictimâ'lar akdi [genel toplantılar yapılması] ve siyah, kırmızı, altın renkli Alman vahdeti işaretinin istimali men' olundu. Bu kararları veren Alman devletleri hey'et-i müttehidesi [birleşik devletleri birliği] meclisi, Rayhştag'tır ki reis ve hâkimi Metternih'tir.

[3- Almanya'da İrticâ'atkârane Tazyîkāt]

1819-1821'de Almanya'da yine böyle hürriyet ve vahdet-i millîye hareketleri olduğu zaman Metternih'in Karlsbad Kongresi'yle tedâbir-i şedîde ittihaz ettiğini [şiddetli tedbirler aldığını] evvelki derslerimden birinde anlatmıştım. Buna rağmen 1833'te Mayn [Meine] nehri üzerindeki Frankfurt şehrinde, bazı genç demokratlar cüretkâr bir hareketle Alman Cumhuriyeti ilanı teşebbüsünde bulundular. Hareket, kuvve-i askerîye ile teskîn olundu [yatıştırıldı] ve teşebbüsün neticesi menfî oldu: tazyîkāt teşdîd edildi [baskılar şiddetlendirildi]. Ve bir hayli Almanlar terk-i vatan [vatanı terk etmek] mecburiyetinde kaldılar.

Bu hâdiseler üzerine Metternih belli başlı Alman devletlerinin nâzırlarını Viyana'da toplayarak meşrutiyet usûlüyle idare olunan devletlerde bu usûlün ilgâsını [kaldırılmasını] (evvelki derslerimizde bahseylemiştik ki Almanya'nın bazı küçük devletleri 1815'ten sonra meşrutiyetle idare olunuyorlardı.), hiç olmazsa bazı tahdîdâta [sınırlamalara] tâbi' tutulmasını istedi. Bunun üzerine, bazı devletlerdeki mecâlis-i temsîlîyenin hukuku tahdîd [temsîlciler meclislerinin hakları sınırlandırıldı] ve hatta Hanover Krallığı'nda idare-i meşruta [meşrûtî idare] büsbütün ilgâ edildi (1837). Buna i'tirâz eden birkaç dârülfünûn profesörünün dersleri kapatıldı. Ve yine bu sıralardadır ki geçen sene fikir cereyanlarından bahsederken temas ettiğim "Genç Almanya" mekteb-i edebîsinin neşriyatı men' olundu.

[4- Metternih'in Avrupa'da Nüfûz ve Tahakkümünün Devamı]

Almanya'da Avusturya'dan sonra en kuvvetli ve ehemmiyetli bir devlet olan Prusya tahtına 1840'ta IV. Frederik Vilhelm cülûs etmişti. Bu kral başta bir dereceye kadar hürriyetperver görünüyordu. Ve cülûsunu müteakip ihtiyar babası zamanında görülen bazı su-i istimalleri izâle etmek gibi iyi hareketlerde bulunursa da asıl kendisinden beklenen meşrutiyet-i idare [idârî meşrûtiyet] te'sîsine bir türlü yanaşmaz. Hatta 1845'e doğru siyâsetini daha muhafazakârane bir vâdiye sevkeder. Matbuat hürriyetini tahdîd, dârülfünûnlarda [üniversitelerde] tedrîsat serbestîsini tazyîke kalkışır. Birçok hürriyetperver ve milliyetçi Almanların, Avusturya, Metternih siyâset-i irticâkârânesine mukābil [irticâcı politikasına karşı] bir nokta-i ümit [ümit noktası] gibi gördükleri bu veliahd, kral olunca ümitlerin tahakkukuna hizmet etmez.

Hâsılı, Beyler, Almanya'da 1830'dan 1848'e kadar hakikî hâkim Metternih, hâkim siyâset onun muhafazakâr ve irticâ'î sistemidir. Alman hey'et-i müttehidesine riyâset eden [birleşik kadrosuna başkanlık eden] Avusturya Baş-

vekilinin arzusuna karşı gelecek hiçbir kuvvet yoktur. Almanya'da bu suretle hâkim olan Prens Metternih, Avusturya İmparatoru'nun, Rusya ve Prusya devletleriyle Napolyon'un son zamanlarda akdettiği ittifakı devam ettirdikten maada, Fransa Krallığı'nı da dâire-i ittifakına [ittifakı dâiresine] almıştır.

Ve bu ittifaklar sayesinde bütün Avrupa'da pek ziyade sahib-i nüfûzdur. Metternih Avrupa üzerindeki bu nüfûzunu 1815 Viyana Muahedeleriyle te'sis olunan beyne'd-düvel [devletler arası] vaziyetin ve bununla beraber devletlerin dahilî teşkilât-ı siyâsîye ve ictimâ'îyelerinin [sosyal ve siyâsî dahilî teşkilâtlarının] olduğu gibi kalmasına, asla değişmemesine sarfetmektedir. 1815'ten itibaren bütün ihtilâllerde bazı hükûmetlere ve binanaleyh Yunan ihtilâlinde Saltanat-ı Osmanîye'ye taraftar olduğunu evvelki derslerimizde tafsîlen anlatmıştım. Yani Metternih'in ve onunla dost devletlerin siyâset-i dâhilîye ve hâricîyeleri muhafazakârlıktır; yeni fikir ve hareketlere nazaran muhafazakârlık, irticâ demektir.

1848 Senesi arifesinde Avrupa'da hâkim olan bu siyâset, Demokratizm, Nasyonalizm ve Sosyalizm hareketlerinin önüne geçmeye çalışmaktadır. Ve bu siyâseti kara Avrupa devletlerinin en mühimleri müttefikān ve Metternih idaresinde, bir sistem olarak tatbik etmektedirler. Yalnız ada devleti olan İngiltere bu irticâ'î ittifaka dahil değildir; o bir dereceye kadar oyunbozanlık etmektedir.

Avrupa'nın kara kısmında her şey böyle muhafaza-i hali temine [durumun korunmasını sağlamaya] müsaid gibi görünmekte iken Gizo'nun kerâmet-furuşluğuna rağmen 1848 İhtilâlleri kopmuş ve uzun zamandan, 1815'ten beri sabır ve maharetle kurulup korunan siyâset binâsı birdenbire çökmüştür. Metternih, Lui Filip, Gizo bu çöküntünün altında kalanlardandır; bunlar, iktidar mevkiini terk ile memleketlerinden hârice kaçmışlardır. Ve senelerden beri hazırlanan, yayılan yeni fikirler bir müddet için tahakkuk eder gibi görünmüştür. Fakat sonradan göreceğimiz veçhile, 1848'de ileriye atılan büyük târih hatvesi [adımı], pek çabuk geriye atılan bir hatve ile kısalmıştır. Bu suretle Beyler, 1848 İhtilâlleri'ne gelmiş olduk, gelecek dersimizde onlardan bahse başlarız.